

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кохан В.П. Правове регулювання атестації працівників за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / В.П. Кохан. – Х., 2011. – 210 с.
2. Лазор Л.И. Правовые вопросы аттестации работников / Л.И. Лазор // Пробл. соц. законности. – Х. : Вища шк., 1983. – № 11. – С. 101–107.
3. Пашиев В.А. Аттестация в трудовом праве России (опыт широкого подхода) : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / В.А. Пашиев. – Пермь, 2004. – 167 с.
4. Купіна Л.Ф. Правове регулювання атестації педагогічних та науково-педагогічних працівників в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Л.Ф. Купіна. – К., 2008. – 188 с.
5. Болотіна Н.Б. Трудове право України : [підручник] / Н.Б. Болотіна. – К. : Вікар, 2006. – 725 с.
6. Иванчина Ю.В. О необходимости формирования в трудовом праве самостоятельного института оценки работников / Ю.В. Иванчина // Иванчина Ю.В. Гарантии реализации прав граждан в сфере труда и социального обеспечения. Практика применения трудового законодательства и законодательства о социальном обеспечении / Ю.В. Иванчина. – М., 2006. – С. 387–394.
7. Лушников А.М. Курс трудового права : [учебник] : в 2 т. / А.М. Лушников, М.В. Лушникова. – М. : Статут, 2009. – Т. 1 : Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. – 2009. – 879 с. – С. 683.
8. Иванчина Ю.В. Правовые аспекты оценки работников : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Ю.В. Иванчина. – Екатеринбург, 2006. – 221 с.
9. Чочуа Г.Г. Правовые проблемы аттестации работников в условиях рынка труда : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Г.Г. Чочуа. – М., 2010. – 23 с.
10. Юдина Е.А. Проблемы правового регулирования в сфере проведения аттестации работников / Е.А. Юдина // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – 2014. – № 1. – С. 240–242.
11. Полетаев Ю.Н. Оценка деловых качеств кандидатов при конкурсном избрании на должность и ее правовые последствия / Ю.Н. Полетаев, О.Р. Серопян // Lex Russica (Научные труды МГЮА). – 2012. – № 2. – С. 329–341.
12. Кравець В.В. Атестація державних службовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.В. Кравець. – Одеса, 2003. – 206 с.
13. Шаповалов А.В. Організаційно-правові проблеми атестації працівників органів прокуратури / А.В. Шаповалов // Наше право. – 2013. – № 3. – С. 39–42.
14. Худобин И.И. Аттестация государственных гражданских служащих: проблемы правоприменения / И.И. Худобин // Научные ведомости. Серия «Философия. Социология. Право». – 2015. – № 20 (217). – Вып. 34. – С. 27–29.
15. Кікінчук В.Ю. Особливості проведення атестації працівників ОВС України / В.Ю. Кікінчук // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 178–185.
16. Алексеев С.С. Проблемы теории права : [курс лекций] : в 2 т. / С. С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. – Т. 1 : Основные вопросы общей теории социалистического права. – 1972. – 396 с.
17. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М., 1975. – 264 с.
18. Киримова Е.А. Правовой институт: понятие и виды : [учебное пособие] / Е.А. Киримова. – Саратов, 2000. – 55 с.
19. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 39. – С. 1693. – Ст. 462.
20. Колесникова В.И. Административно-правовые основы аттестации государственных служащих : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / В.И. Колесникова. – М., 2001. – 210 с.
21. Лежнева Т.М. Новітнє правове регулювання атестації працівників / Т.М. Лежнева // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми, 2014. – 382 с. – С. 207–211.

УДК 364.4-053.2

ДІТИ ЯК ОТРИМУВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ CHILDREN AS RECIPIENTS OF SOCIAL SERVICES

Литвиненко В.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету*

У статті проведено дослідження правового статусу дітей як отримувачів соціальних послуг та особливостей їх отримання ними. Проведено аналіз складних життєвих обставин, які є підставою надання соціальних послуг. Визначено систему установ, які надають соціальні послуги дітям.

Ключові слова: дитина, законні представники, дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, суб'єкти-отримувачі соціальних послуг, суб'єкти-надавачі соціальних послуг.

В статье проведено исследование правового статуса детей как получателей социальных услуг и особенностей их получения ими. Проведен анализ сложных жизненных обстоятельств, являющихся основанием для предоставления социальных услуг. Определена система учреждений, предоставляющих социальные услуги детям.

Ключевые слова: ребенок, законные представители, ребенок, находящийся в сложных жизненных обстоятельствах, субъекты-получатели социальных услуг, субъекты, предоставляющие социальные услуги.

The article analyzes the legal status of children as recipients of social services and their peculiarities of receiving them. The analysis of complex life circumstances, which are the basis for the provision of social service, is done. The system of institutions providing social services for children is determined.

Key words: child, legal representatives, child who is in difficult life circumstances, social service recipients, social service providers.

Постановка проблеми. Сьогодні сфері соціальних послуг приділяється значна увага як на законодавчому рівні, так і в наукових доробках. Актуальним є питання суб'єктного складу правовідносин у сфері надання соціальних послуг. Однією із підстав для класифікації соціальних послуг є вік. Згідно з цим критерієм соціальні послуги поділяються на послуги, що надаються дорослим особам, та послуги, що надаються дітям. Безперечно, останні є особливою категорією суб'єктів у будь-яких правовідносинах. Саме тому підвищений інтерес виявлений до дітей як суб'єктів-отримувачів соціальних послуг.

Стан опрацювання. Так, одні автори досліджують стан соціального захисту дітей з інвалідністю [1], а також дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2], інші – зміст соціальної підтримки дітей в Україні взагалі [3], ще частина науковців досліджує дитячу бездоглядність та безпритульність в Україні [4]. Втім, це невичерпний діапазон питань, які є предметом дослідження у цій сфері. Однак комплексного дослідження, пов'язаного з характеристикою правового статусу дітей як суб'єктів-отримувачів соціальних послуг, немає.

Метою статті є проведення аналізу чинного законодавства у частині визначення правового статусу дітей як отримувачів соціальних послуг та доробок юридичної науки у сфері дослідження особливостей надання соціальних послуг дітям, які перебувають у різних складних життєвих обставинах, визначення особливостей їх правового статусу як отримувачів соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу. Через особливість цієї категорії отримувачів є необхідність з'ясувати, хто, згідно з чинним законодавством України, є дитиною. Так, дитиною, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року, вважається особа віком до 18 років (повноліття), якщо, згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Так, у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. До того ж повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає здійснювати підприємницьку діяльність [5].

Втім, коло осіб, які є суб'єктами-отримувачами соціальних послуг, визначається фактом перебування особи у складній життєвій обставині (ст. 6 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року).

Відповідно до законодавства складні життєві обставини – це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [6].

Вважається, що життєва обставина підпадає під категорію «складна», якщо: 1) порушує нормальний звичний спосіб життя; 2) погіршує: а) стан здоров'я: фізичне, психологічне; психічне тощо; б) фінансове становище людини; 3) спричиняє моральну шкоду; 4) унеможливає вихід з такої ситуації самостійно тощо. Життєва обставина може визнаватися складною за наявності як будь-якої із перших трьох та останньої ознак, так і за наявності сукупності всіх ознак.

До того ж складна життєва обставина може мати людський фактор, тобто залежати від волі людини (наприклад, зневажливе ставлення, насильство), і може не залежати від волі людини (наприклад, катастрофа, стихійне лихо). Однак в будь-якому випадку не залежить від волі тієї людини, яка потрапила у складну життєву обставину [7, с. 64].

Все зазначене вище є загальними положеннями щодо визначення і характеристики складної життєвої обставини, які поширюються на будь-кого, хто претендує на статус того, хто перебуває в такій обставині.

Щодо ж дітей законодавець виокремлює таку категорію, як дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, і визначає її як дитину, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, насильством та жорстоким поводженням у сім'ї, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини [8].

Аналіз останнього положення дає змогу назвати складні життєві обставини, які є підставою для надання дітям соціальних послуг. До них, зокрема, належать інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм праці, залежність від психотропних та інших речовин, насильство та жорстоке поводження, факт невиконання батьками або особами, які їх замінюють, своїх обов'язків, стихійне лихо, техногенні аварії, катастрофи, воєнні дії чи збройні конфлікти.

Наявність у дитини складної життєвої обставини не приводить до автоматичного надання їй відповідних соціальних послуг. Для отримання соціальних послуг, за загальним правилом, треба звернутись до суб'єкта-надавача соціальних послуг.

Так, для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. Для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

Якщо особа, яка потребує соціальних послуг, за віком або станом здоров'я неспроможна самостійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства [6].

Через те, що діти не мають повної дієздатності, тобто не досягли повноліття, заява подається їх законними представниками.

У законодавстві є різні варіанти визначення поняття «законні представники»: законними представниками є батьки, усиновителі, батьки-вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, представники закладів, які виконують обов'язки опікунів і піклувальників [9]; законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей є батьки (усиновлювачі); опікун малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа [5]; законними представниками дітей можуть бути прийомні батьки та батьки-вихователі, які діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники [10]; законними представниками дитини, розлученої із сім'єю, є орган опіки та піклування, опікуни та піклувальники, призначені відповідно до законодавства України, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, адміністрація закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу [11].

У будь-якому випадку один із названих законних представників дитини, яка перебуває у складній життєвій обставині, звертається до відповідного суб'єкта-надавача соціальних послуг. Вид же суб'єкта-надавача соціальних

послуг залежить від підстави звернення дитини (її законним представником).

Так, якщо, наприклад, обставиною, яка стала причиною звернення до суб'єкта-надавача соціальних послуг, є інвалідність або ж тяжка хвороба, заяву можна подати до органу праці та соціального захисту населення для отримання путівки у дитячий будинок-інтернат.

Дитячий будинок-інтернат є соціально-медичною установою для постійного проживання дітей віком від 4 до 18 років з утвореним у разі потреби молодіжним відділенням, що входить як структурний підрозділ до складу будинку-інтернату, для молоді віком від 18 до 35 років з вадами фізичного та/або розумового розвитку та психічними розладами, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, освітніх та реабілітаційних послуг. Залежно від ступеня фізичних, розумових, психологічних розладів та здатності до самообслуговування та пересування дитячі будинки-інтернати поділяються на чотири профілі [12].

Якщо ж дитина є безпритульною або позбавлена батьківського піклування чи піддана насильству і жорсткому поводженню, то звернутись варто або до притулку для дітей служби у справах дітей, або до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, або до соціально-реабілітаційного центру (дитячого містечка).

Притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації – це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років [13].

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей – заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги [14].

Соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) – заклад соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, що опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, право-

вої, інших видів допомоги та подальшого влаштування дітей [15].

У разі наявності у дитини залежності від психотропних та інших речовин допомогу в подоланні наслідків такої залежності можна отримати у центрі медико-соціальної реабілітації дітей.

Центр медико-соціальної реабілітації дітей – це лікувально-реабілітаційний заклад для дітей, які вживають алкоголь, наркотичні засоби і психотропні речовини, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути спрямовані до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації [16].

Крім зазначених установ, соціальні послуги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, надаються і в інших соціальних установах, зокрема в будинках дитини, навчально-реабілітаційному центрі.

Висновки. Проведений аналіз нормативно-правових актів та наукових праць дає змогу зробити такі висновки: 1) дитина як суб'єкт-отримувач соціальних послуг – це особа віком до 18 або до 16 років (у визначених законом випадках), яка перебуває у складних життєвих обставинах; 2) складними життєвими обставинами, які є підставою для надання соціальних послуг дітям, є інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм праці, залежність від психотропних та інших речовин, насильство та жорстоке поводження, факт невиконання батьками або особами, які їх замінюють, своїх обов'язків, стихійне лихо, техногенні аварії, катастрофи, воєнні дії чи збройні конфлікти; 3) волевиявлення про необхідність отримання дітьми соціальних послуг здійснюють їх законні представники, а саме батьки, усиновителі, батьки-вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, представники закладів, які виконують обов'язки опікунів і піклувальників, орган опіки та піклування; 4) залежно від виду складної життєвої обставини, в яку потрапила дитина, соціальні послуги надаються дитячими будинками-інтернатами, притулками для дітей служби у справах дітей, центрами соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційними центрами, будинками дитини, центрами медико-соціальної реабілітації дітей, навчально-реабілітаційними центрами та іншими установами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарасенко В.С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право, право соціального забезпечення» / В.С. Тарасенко ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2005. – 18 с.
2. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право, право соціального забезпечення» / О.М. Потопахіна ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2008. – 20 с.
3. Клименко О.Ю. Ключові складові соціальної підтримки дітей в Україні / О.Ю. Клименко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – № 1148. – С. 151–156.
4. Кривачук Л.Ф. Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні / Л.Ф. Кривачук // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 2. – С. 191–198.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
6. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV (редакція від 21 лютого 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
7. Литвиненко В.М. Підстави надання соціальних послуг / В.М. Литвиненко // Юридична Україна. – 2013. – № 8. – С. 62–65.
8. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
9. Про громадянство : Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
10. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
11. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 року № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.
12. Типове положення про дитячий будинок-інтернат : затверджене Наказом Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження типових положень про дитячий будинок-інтернат, молодіжне відділення дитячого будинку-інтернату системи праці та соціального захисту населення» від 2 квітня 2008 року № 173 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 56 – Ст. 1893.
13. Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 року № 56 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 61.
14. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 87 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 4. – С. 230. – Ст. 168.
15. Типове положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2005 року № 1291 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 52. – С. 424. – Ст. 3326.
16. Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1996 року № 1072 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1072-96-p>.